

Közösségi megközelítések gyermekvédelmi gyakorlatban való érvényesítése – nemzetközi trendek

RÁCZ ANDREA¹

ABSZTRAKT

Nemzetközi szinten jelentős változások történtek az elmúlt években a gyermekvédelem terén, hiszen a globális verseny, a tőke és munkaerő széles körű mobilitása, a gazdasági folyamatok felgyorsulása és a nemzeti gazdaságok egymástól való függősége, mint ahogy 2007. óta a gazdasági válság is hatással van a jóléti rendszerek működésére. Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy az 1989-es Gyermek jogairól szóló egyezmény óta milyen tendenciák, trendek figyelhetők meg a nemzetközi gyermekvédelem gyakorlatában, milyen gyermekvédelmi orientációkat különíthetünk el egymástól, ezek milyen jellegzetességekkel bírnak, illetve milyen út látszik körvonalazódni – közös kihívásként – általában az állam gyermekvédelemmel kapcsolatos teendőinek ellátása terén. A tanulmány a nemzetközi diskurzusban központi számító néhány téma fontosságára hívja fel a figyelmet, mint a kliensek komplex szükségleteinek kezelése, partneri együttműködések fontossága, szülőség támogatása és mindezek megvalósításához szükséges szakmai készségek és kompetenciák köre.

KULCSSZAVAK: gyermekvédelem, családra fókuszáló, gyermekközpontú beavatkozások, közösségi erőforrások, új trendek

ABSTRACT

Enforcement of Community Approaches in Child Protection Practice— International Trends

Child protection has changed in important ways on international level in recent years. Child protection as social institution adapts to and follows social change. Global competitions, mobility of capital and workforce, acceleration of economic processes and interdependence of national economies, and the economic crises of 2007 has their impact on the operation and workings of welfare systems. This study examines the trends and tendencies in international child protection practice since the 1989 Convention on the Rights of the Child, what type of child protection orientations can be distinguished, what kind of characteristics can be described and which way seems to emerge—as a common challenge—in general in the field of the state's child protection activities. The study draws attention to the importance of some topics in international discourse,

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem – Szociális Munka Tanszék, egyetemi docens.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

such as complex needs of the clients, importance of partnerships, support of parenthood and a range of professional skills and competences to achieve these goals.

KEYWORDS: *child protection, family-focused, child-oriented interventions, community resources, new trends*

Bevezetés

Jelen tanulmány² azt vizsgálja, hogy az 1989-es Gyermek jogairól szóló egyezmény óta milyen tendenciák, trendek figyelhetők meg a nemzetközi gyermekvédelem gyakorlatában, milyen gyermekvédelmi orientációkat különíthetünk el egymástól, ezek milyen jellegzetességekkel bírnak, illetve milyen út látszik körvonalazódni – közös kihívásként – általában az állam gyermekvédelemmel kapcsolatos teendőinek ellátása terén.³ A tanulmány elsőként a gyermekvédelmi orientációkat, mint egyfajta értelmezési keretrendszerként ismerteti, majd a nemzetközi kihívásoknak megfelelően néhány téma fontosságára hívja fel a figyelmet, amelyek a nemzetközi diskurzusban központiak számítnak. Ezek: a kliensek komplex szükségleteinek kezelése, partneri együttműködések fontossága, szülőség támogatása és mindezek megvalósításához szükséges szakmai készségek és kompetenciák köre. Mindezen szempontok hangsúlyozottan jelennek meg az UNICEF 2013-as tanulmányában, amely felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermekvédelmi rendszer gyermekközpontúsága négy fő téma és tíz elv mentén értelmezhető. Mindezek kijelölik azokat a szakmai értékeket is, amelyek véleményem szerint a hazai gyermekvédelem számára is a jövőbeli átalakítási irányokat, fejlesztéseket tematizálni tudják mind a jólét, mind a védelem területén, és jól illeszkednek a 20 éves Gyermekvédelmi törvényünk szellemiségéhez.

I) Kritikus időkeretek:

1. elv: korai beavatkozás, azaz minden lehetőséget meg kell adni, ami összeköti a gyermeket és családját a szolgáltatásokkal és támogatással;

2. elv: minden erőfeszítést meg kell tenni, hogy a probléma észlelésekor a beavatkozás megtörténjen azáltal, hogy „összekötjük” őket szolgáltatásokkal.

II) Fejlődési szükségletek és a gyermekek világa:

3. elv: minden eljárásnak figyelembe kellene vennie a gyermek fejlődési szintjét minden szinten.

² A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

³ A tanulmány nem az egyes országok ellátórendszerét és az abban fellelhető változásokat elemzi, hanem általában a nemzetközi irányokat, trendeket vizsgálja.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

III) A részvétel biztosítása:

4. elv: a gyermekeknek lehetőséget kellene biztosítani, hogy kifejezzék az érzéseiket és kívánságait a felnőttek segítségével kapcsolatban, akikben megbíznak;

5. elv: a politikáknak és eljárásoknak kerülniük kell az „egy méret mindenkinek jó” megközelítést a gyermekek részvételének tekintetében;

6. elv: a családi döntéshozatalt és azokat a problémamegoldó módszereket kell használni a gyermekek részvételének maximalizálására, mint a családi konferencia;

7. elv: a gyermekeket tájékoztatni kell a gyermekvédelmi eljárásokról;

8. elv: a gyermekeket és fiatal felnőtteket minél hamarabb tájékoztatni kell az őket érintő jogi és adminisztratív döntésekről.

IV) Együttműködés a gyermekvédelem és a kapcsolódó hálózat megerősítése érdekében:

9. elv: a tudást és a szakértelmet meg kell osztania egymással;

10. elv: törekedni kell a gyermekeket körülvevő hálózat megfelelő működtetésére (UNICEF – Save the Children 2013: 8–9).

Gyermekvédelmi orientációk⁴

Nemzetközi szinten is jelentős változások történtek ez elmúlt években a gyermekvédelem terén, hiszen a globális verseny, a tőke és munkaerő széles körű mobilitása, a gazdasági folyamatok felgyorsulása és a nemzeti gazdaságok egymástól való függősége, mint ahogy 2007. óta a gazdasági válság is hatással van a jóléti rendszerek működésére (Gilbert et al. 2011).

Gilbert és szerzőtársai 2011-es tanulmányukban tíz ország (USA, Kanada, Anglia, Belgium, Németország, Dánia, Finnország, Svédország, Hollandia, Norvégia) gyermekvédelmi rendszerét és gyakorlatát vizsgálták a Gyermekjogi Egyezmény életbe lépése óta azzal a szándékkal, hogy az állam által nyújtott ellátások és szolgáltatások terén a gyermekvédelmi orientációkat azonosítani tudják. Alapvetően azt találták, hogy a vizsgált országokban a gyermekjóléti ellátások és kiterjedtebb prevenciószolgáltatások ellenére sem csökkent a család nélkül felnövő gyermekek száma, ugyanakkor különbség figyelhető meg a bekerülő gyermekek életkorát tekintve. Az Egyesült Államok, Anglia és Kanada általában fiatalabb gyermekeket helyez otthonon kívüli gondozásba, míg a skandináv országokban inkább az idősebb gyermekek kerülnek gyermekvédelmi gondoskodásba. A legtöbb országban változott az otthonon kívüli elhelyezések formája is. Egyre gyakoribbak a nevelőszülőnél történő elhelyezések, valamint fokozott érdeklődés mutatkozik a rokonoknál történő elhelyezések

⁴ A tanulmány jelen fejezete Rácz Andrea (2016): *Gyermekvédelem mint fragmentált társadalmi intézmény* (Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen) c. könyve alapján készült (41–47).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

íránt. A kutatás eredményei szerint a gyermekvédelem rendszerében általában felülreprezentáltak a kisebbségi csoportba tartozó gyermekek. Megfigyelhető általános tendenciaként az is, hogy alapvető elvárássá vált a személyre szabott nevelés és hogy a szakemberek egyedi módszereket alkalmazzanak a gyermekek fejlesztése érdekében. (Gilbert et al. 2011, Burns et al. 2010). A vizsgálat négy gyermekvédelmi orientációt különített el, melybe az egyes országokat besorolták. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek nem teljesen merev kategóriák, hiszen az egyes országok – főleg a gyermekvédelmi politikák változásait időben is vizsgálva – több típusban is megjelennek.

A *gyermekvédelmi megközelítés* klasszikusan a liberális országokra volt jellemző (USA, Kanada, Egyesült Királyság), ahol az állam a gyermek védelme érdekében (bántalmazás és elhanyagolás esetén) szankcionál, az állam egyfajta megfigyelőként működik a gyermek biztonságának garantálása érdekében. Célja a védelem biztosítása és az ártalmak csökkentése. A szülőkkel való viszony jellemzően hierarchikus, a jogok garantálása jogi eszközökkel történik.

A *családoknak nyújtott szolgáltatásokra épülő* modell a szociáldemokrata (Dánia, Svédország, Finnország) és a konzervatív országokban (Németország, Hollandia, Belgium) volt jellemző. Itt a beavatkozás célja a család egységének a megőrzése, ahol az állam arra törekszik, hogy a szülőket segítse a család egyben maradása, valamint a családi diszfunkciók megszüntetése érdekében. Alapvetően az első orientációtól eltérően nem egyéni vagy morális szintű problémakeretben gondolkodik, hanem strukturális problémákban, mint például a szegénység. A beavatkozás célja a megelőzés ezen belül is a társadalmi kapcsolatok szélesítése a család körül, ehhez azonban elengedhetetlen egy kiterjedt szükségletfeltárás. A gyermekvédelmi szolgáltatások a családmegtartó programok részét képezik, a szülőkkel való együttműködés egyenrangú partnerségre épül, ahol a szakember mediálásával oldódnak meg a családon belüli problémák. A különbség a családokat támogató orientáció és a gyermekvédelem között az, hogy az utóbbi sokkal szabályozottabb, valamint hogy a vizsgálati megközelítésre helyezi a hangsúlyt, egyúttal több bürokratikus tevékenységet igényel a szakemberektől. A legtöbb országban olyan bürokratikus kötelezettséget írnak elő és olyan eszközöket és technikákat vezetnek be, amelyekkel a szakemberek és a gyermekjóléti szervezetek dolgozói jobban elszámoltathatók. Habár a vizsgált országok felismerték a több szakemberes gyermekvédelem jelentőségét, a kötelezettségek nagy része és a felelősség még mindig az esetvivő szociális munkásokat terheli. Több tényező formálta tehát a gyermekvédelmi rendszer átalakulását a gyermeki jogok megszületése óta: több gyermek és család kap támogatást és több a beavatkozás is; a szakemberek ellenőrzésére nagyobb hangsúly helyeződött, mely esetenként megkérdőjelezheti a képességüket és a munkájuk minőségét, megerősítve ezzel a szociális és gyermekvédelmi dolgozók toborzását és megtartását,

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

ugyanakkor jelentős hangsúly helyeződött a formális szabályok mentén való normatív működésre (sztenderdek, protokollok) is (Munro 2010).

A harmadik orientáció a *gyermekközpontú* megközelítés, a kutatók ide sorolták alapvetően a 2000-es évek elejétől lezajlott gyermekvédelmi változások okán az Egyesült Államokat, az Egyesült Királyságot, Norvégiát, valamint Finnországot. A gyermekközpontú megközelítés a családok támogatására és a gyermekek védelmére épülő orientáció elemeiből is vesz át, melyben egyfelől megtestesül a szociális, esélyteremtő-beruházó állam ideája, másrészt a rendszer számol az individualizációs folyamatokkal is. Ennek jellemzője, hogy a gyermek jelene és jövője is központi, ezért a korai beavatkozásokra, fejlesztésekre is nagy hangsúly helyeződik, a szociális beruházásokkal a cél az esélyteremtés és a gyermekek és családok jól-létének biztosítása. Családból történő kiemelés esetén a nevelőszülői ellátás, rokonok általi gondozás és az örökbefogadás az elsődleges. Itt tehát, ha szükséges, helyettesítő védelmet lát el az állam, de alapvetően partneri kapcsolat van a családdal, hiszen a gyermekvédelem rendszere egy széles gyermekjóléti rendszerbe ágyazódik bele. A gyermekekbe való befektetés tehát magába foglalja egyfelől azokat a szolgáltatásokat, amelyek a megelőzésre épülnek és korai életszakaszban kezelik a problémákat, másfelől pedig erőteljesebb magatartákszabályokat írnak elő mind a szakemberek számára, akik felelősséggel tartoznak a szakpolitikák végrehajtásáért, mind pedig a szülők és gyermekek számára, hiszen változásokat vár a gyermek javára a családi környezetben és viszonyrendszerben, valamint a gyermekekkel szembeni bánásmódok terén (Gilbert et al. 2011).

Gilbert és szerzőtársai 2011-es modelljét az Unicef és a Save the Children 2012-ben aktualizálta és negyedik megközelítésként az állam szerepének értelmezésébe behozta a közösségben rejlő erőforrások számba vételét, a közösségi gondozás erejében rejlő lehetőséget, mely nemcsak a vizsgálati országok, de álláspontom szerint Magyarország számára is követendő fejlesztési út lehet. A *közösségi alapú* megközelítés arra épül, hogy a gyermekek jólétéért szélesebb értelemben felel a közösség, partneri viszonyt feltételez a kiterjedt családdal is és a helyi erőforrások mozgósítására ösztönöz. Fontos, hogy a gyermekek minőségi ellátást kapjanak és, hogy az állam támogassa a családokat annak érdekében, hogy hozzáférhessenek a védelmi szolgáltatásokhoz, növelve a család rugalmasságát és megbirkózó képességét. Ebben a modellben az állam elismeri a szülőiséget, a gyermekvédelmi szolgáltatások egy széles családi- és közösségmegőrző szolgáltatási rendszerbe ágyazódnak (Unicef – Save the Children 2013). Ez a megközelítés egy többdimenziós keretrendszert jelöl, mely figyelembe veszi a gyermek azonnali szükségét a védelemre, a hosszú távú igényeit a biztonságot és szeretetet nyújtó otthonra, és mérlegeli a szülők lehetőségeit és azt, hogy a pszichoszociális környezetükben milyen erőforrások aknázhatók ki (Trocmé 1999).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

1. táblázat. Gyermekvédelmi orientációk jellegzetességei

Gyermekvédelmi
<ul style="list-style-type: none">– Beavatkozás: elhanyagolás, bántalmazás– Állam szerepe: szankcionál– Cél: védelem, ártalmak csökkentése– Állam–szülő viszonya: hierarchikus– Gyermekvédelem és a családmegtartás elválik egymástól
Családoknak nyújtott szolgáltatásokra épülő
<ul style="list-style-type: none">– Beavatkozás: család egységének megőrzése– Állam szerepe: család támogatása– Cél: megelőzés, családi egység helyreállítása– Állam–szülő viszonya: partneri– Gyermekvédelem szolgáltatásai beágyazottak a széles körű családmegtartó programokba
Gyermekközpontú
<ul style="list-style-type: none">– Beavatkozás: egyéni igényekre való reagálás a jelenben és a jövőben– Állam szerepe: paternalista, defamilizál, de keresi a családiás megoldásokat– Cél: jólét, védelem– Állam–szülő viszonya: partneri/helyettesítő– Gyermekvédelem szolgáltatásai beágyazottak a széles körű gyermekjóléti rendszerbe <p><i>Családokat támogató és gyermekvédelmi megközelítést ötvözi</i></p>
Közösségi alapú
<ul style="list-style-type: none">– Beavatkozás: gyermekek jólétének a biztosítása– Állam szerepe: közösségi erőforrások becsatornázása– Cél: családban tartás, ártalmak csökkentése, családi reziliencia támogatása– Állam–szülő viszonya: szülőség elismerése– Gyermekvédelem szolgáltatásai beágyazottak egy széles körű családi- és közösségmegőrző szolgáltatási rendszerbe <p><i>Gyermek értelmezése egy dinamikus életciklus keretben történik</i></p>

Forrás: Gilbert et al. (2011: 255) és Unicef – Save the Children (2013: 7) alapján.

Mindezek alapján öt kulcsfontosságú elemet emelhetünk ki a gyermeki jogok védelme és a közösségi megközelítések gyermekvédelmi gyakorlatban való érvényesítése kapcsán: *gyermekközpontúság, kontextualitás, kollektivitás, reciprocitás és családi tőke*. A gyakorlati működés tekintetében ez azt jelenti, hogy a gyermek a beavatkozások kompetens résztvevője, gyermeki jogainak érvényre juttatása ér-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

dekében fontos a meghallgatása, valamint a környezeti tényezők, a családi működés, a családtörténet vizsgálata, a közösségben rejlő kapacitások figyelembe vétele. A kollektív aktivitás pozitív hozzájáruláshoz vezet a gyermek biztonságban tartása, védelme tekintetében. Young et al. (2014) szerint három szempontot kell érvényesíteni a gyakorlatban, mint *jogok, etika*, illetve *ember és környezete*, azaz feltételezett az egyén aktív és produktív részvétele, az etikai perspektíva elvárja, hogy az egyénnel tisztelettel bánjanak, míg az ember környezetében való vizsgálata feltételezi, hogy az emberek képesek a pozitív fejlődésre, és hogy a környezetben rejlő erőforrások kiaknázzhatók.

Szakemberek készségei és kompetenciái

A szakemberek készségeinek és kompetenciáinak fejlesztése a *tervezés-fejlesztéstámogatás* hármas egysége köré kell szerveződjön. A tervezés alapvetően arra irányul, hogy a munkaerő-kapacitásokat hogyan lehet stratégiai szinten megtervezni, kik lesznek azok a szakemberek, akik a gyermekekkel és családtagjaikkal végzett szociális munkában megjelennek. A stratégiai szintű tervezés együttműködést, egyfajta koalíciót is jelent a különböző fenntartásban működő intézmények és szolgáltatók vonatkozásában, hangsúlyozva a képzőhelyek fontosságát is. A tervezés a kapacitásokkal és a potenciális szakemberek körével is számol időben, kikre, milyen típusú ellátások esetében lesz szükség, ezek a kapacitások milyen átcsoportosítási vagy átjárási, szakmai mobilitási lehetőségeket rejtenek magukban. A fejlesztés a képzési, továbbképzési rendszert célozza, milyen kompetenciákat, készségeket kell az egyes ellátások és szolgáltatások vonatkozásában fejleszteni, melyek azok a kurrikulumok és szakmai módszertanok, amelyek adekvátak a problémamegoldás szempontjából, ezek a tudások mennyire felelnek meg a nemzetközi kívánalmaknak. A fejlesztés a szakmai szttenderdek és protokollok körét is lefedi, melyek szintén támpontot adhatnak a munkavállalóknak a napi szintű minőségi munkavégzéshez. A fejlesztési stratégiák kidolgozása is többszereplős folyamat, a szakemberek bevonása nélkülözhetetlen. A szakmai tartalmak vonatkozásában kiemelt a vezetői kompetenciák fejlesztése is, és azoknak a módszereknek az oktatása, amelyek a prevencióra és a családok támogatására, megtartására helyezik a hangsúlyt. A fejlesztéshez elengedhetetlen a dolgozók saját kívánalmainak vizsgálata, így a részvételi és akciókutatók is nagy szerepet kapnak a fejlesztési irányok kijelölésében. A támogatás a tehermentesülési lehetőségek folyamatos biztosítását jelenti, amelyben a szupervízió túl a tapasztalatcserék, jó gyakorlatok megosztása is segítségére van a munkavállalóknak. Mindezek a kreatív, komplex problémákat megoldani tudó, partneri együttműködésre épülő szakember zálogai (BSN – GSSWA 2015: 27–28). A közös felelősségmegosztás alapvető, a legsebezhetőbb családok esetében nagyon fontos az idővel való jó gazdálkodás, azaz az intenzív munkára való összpontosítás, ami szintén ösz-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

szefogásra épül, amelyet egy magas színvonalú igazgatási rendszer támogat. A vezetőknél itt is nagy szerep jut a mentorálásban és a coachingban (Hampshire County Council 2015). Az Action for Children (2011) egyik dokumentuma arra hívja fel a figyelmet, hogy a szakembereknek az alábbi fő tulajdonságokkal kell rendelkezniük: gyermekközpontú és családra fókuszáló, cselekvőképes, kezdeményező, kitartó, bizalmat építeni tudó a gyermek és a szülő felé, tiszteletteljes, barátságos, realisztikus. A képességek köre pedig a következő: képes partneri együttműködésre, képes hatalommal felruházni, képessé tenni, megfelelően kommunikálni, valamint fontos a tervező és értékelő képesség is. Mindez azt is jelenti, hogy úgy kell együtt dolgoznia a családokkal, hogy reális célokat tűzzenek ki, folyamatosan biztosított legyen a gyermek fejlődése, eredményeinek javítása, rendszeresen vizsgálják felül a család előmenetelét és szükség esetén képesek legyenek új célokat kitűzni egy magasabb szintű életminőség elérése érdekében. A széles körű problémák megoldásához nemcsak a családdal, hanem a társágazatok képviselőivel is együtt kell működni, priorizálva a megoldandó problémákat. Szerteágazó tudásra van tehát szükség, amelynek talán legfontosabb eleme a család kontextusának és szükségleteinek a megértése, az, hogy mindezek miként befolyásolják a részvételt és a támogatási igényt. A szakembereknek mindenképpen fel kell ismerniük, hogy számos tényező befolyásolja a kapcsolat minőségét a családdal, mint például a szülők természete, kultúrája, múltbeli tapasztalataik (segítő rendszerekkel is), társadalmi-gazdasági körülményeik.

Kliensek komplex szükségletei

Mára már egyértelmű, hogy a gyermekvédelem határán élő családok számos problémával küzdenek egy időben, így az egyes nemzeti kormányok egyre inkább felismerik, hogy a családok többszörös és összetett igényeire nem lehet egy szolgáltató által nyújtott és egyetlen finanszírozási folyamathoz kötött támogatással válaszolni. A szolgáltatási igények komplexebbé válása egy sokkal kliens-centrikusabb megközelítést igényel, és feltételezi, hogy a szolgáltatók képesek a megváltozott társadalmi-gazdasági környezethez igazodni, ez természetesen a tudások, kompetenciák folyamatos monitorozását és fejlesztését is megköveteli a munkaerő részéről. Ebben a megváltozott környezetben sok esetben a finanszírozási formák is szélesednek, valamint a szolgáltatásnyújtás és az értékelési folyamatok jobban elkülönülnek egymástól, így garantálva jobban a minőséget. Ezek a változások véleményem szerint óhatatlanul elvezetnek a közösségi kapacitások minél szélesebb körű kiaknázásához és általában az abban rejlő értékek felismeréséhez. A kormányok ezáltal képesek lehetnek a jó gyakorlatok megosztása terén egy erőteljesebb irányt képviselni, így a helyi önkéntes és közösségi szolgálatok is nagyobb teret kapnak, hogy szerepet vállalhassanak, illetve megmutassák, hogy a családok igényeire hogyan tudnak reagálni. A helyi önkormányzatoknak, magának az államnak kell partneri együttműködé-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

seket kialakítani, amellyel azt is közvetítik, hogy az általuk működtetett és/vagy finanszírozott ellátások és szolgáltatásokat megfelelnek a közpolitikai irányoknak és elvárásoknak (Adfam 2011). A kliensek komplex szükségleteinek kielégítése érdekében a kormányoknak költséghatékony és integrált szolgáltatásokat kell nyújtaniuk, valamint szükséges kidolgozni azokat a bizonyítékalapú gyakorlatokat, amelyek hosszú távú hatást tudnak a gyermekek és családok fejlődése szempontjából elérni, majd ezeket a jó gyakorlatokat széles körben szükséges terjesztetni, egyúttal elérhetővé tenni a célzott programokat (Easton et al. 2012). A családok komplex problémái, leterheltségük, kirekesztettségük és a gyermekük elvesztésétől való félelem sokszor vezet ellenálláshoz, együttműködési elégtelenséghez, amelyet számos nemzetközi kutatás szinte természetesnek, ezzel együtt a szolgáltatók és szakemberek szemléletváltásával megoldandónak tart. Robb (2014) arra hívja fel a figyelmet, hogy az ellenállás komplex, kihívásokkal teli és a gyermekekkel és családjaikkal való munkának szerves része. Sokszor az alapja éppen az, hogy a családoknak negatív tapasztalataik vannak a rendszerrel általában, esetleg egy konkrét szociális munkással szemben, vagy a kapott, alacsony szintű szolgáltatással, vagy éppen nem ismerték fel a szükségletüket és így nem kaptak támogatást. Éppen ezért a kliensekkel közvetlenül érintkező szociális munkásoknak fel kell térképezniük, hogy miből ered az ellenállás, milyen esetekben érezhető, illetve maga a szakember viselkedésével, a kommunikációval hogyan gerjeszti vagy tartja fenn ezt a helyzetet. A kötelezett együttműködések esetén még nehezebb, hogy a szakember a szülők perspektívájából lássa az adott esetet, ugyanakkor kommunikációs készsége, kapcsolatteremtő képessége sokat segíthet a megfelelő együttműködés kialakításában, általában olyan beavatkozási formák megvalósításával, amelyek bevonják a klienseket és az erősségekre építenek. Ahogy a mellékletben szereplő tábla is mutatja a családi, kiterjedt családi, közösségi erőforrásokkal és a különböző szolgáltatók által nyújtott támogatásokkal is érdemes számolni.

Partneri együttműködések

A hatékony együttműködés felelősség- és tudásmegosztást is jelent. A kliensek komplex problémára komplex, sok esetben több szolgáltató bevonásával megvalósuló válaszokat szükséges adni. Mindez nagyban függ attól, hogy jól felkészült szakemberek dolgoznak-e az állami, önkormányzati, civil vagy egyházi szervezeteknél, és megfelelő módszereket alkalmaznak-e a segítségnyújtás során. Fontos, hogy adottak legyenek a működés feltételei a hatékony együttműködéshez, illetve a készségek és tudások megosztásának csatornáit elérhetőek legyenek az együttműködésben érintett szereplők között, illetve, hogy önkéntesek és a helyi közösség tagjai is bevonhatóak legyenek a döntéshozatali folyamatba (Adfam 2011). A családokkal való partneri együttműködés terén alapvető elvárás, hogy a szakemberek elkötelezettek

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

legyenek a segítség irányába, és ez ne csak elvi, hanem gyakorlati szintű elköteleződés legyen. Mindez feltételezi, hogy a szakember törekszik a családi rendszer megismerésére és a családi dinamika megértésére, rendszerezi a kapott információkat, azonosítja a változáshoz szükséges magatartási formákat, erősségekre épít, az előrelépéseket és általában az együttműködés menetét értékeli a családdal. A hatékony együttműködés leginkább akkor tud megvalósulni, ha a családoknak van választása, és képesek saját sorsukról dönteni, ehhez elengedhetetlen, hogy meghalljuk, mit is szeretnének, mi az ő kívánalmuk. Abban kell a családokat segíteni, hogy felismerjék a haladást, ez azt is jelenti, hogy a szakember pedig támogatóan, megerősítő jelleggel elismeri azt (Child Welfare Information Gateway 2016). A hatékony együttműködés gátjai a következők lehetnek: konfliktusos kapcsolat az anyával, szerhasználat, elérhetőségi problémák (lakhatás vagy telefon), bizalmatlanság a szakember vagy a szolgáltató irányába. Ezek elkerüléséhez nagy szükség lehet az apával való kapcsolat erősítésére, az együttműködésbe való bevonására, fontos az egyenlőség megteremtése a családtagok között a szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, azaz az apa is kapjon támogatásokat (pl. tanácsadás, apákat támogató csoport, lakhatási vagy munkakeresési tanácsadás) (Child Welfare Information Gateway 2016). Az együttműködések kialakításához és hatékony működtetéséhez nagy szükség van a család-központú megközelítésre, ahol a problémák azonosítása és kiértékelése az egész családra összpontosít, épít a család korábbi tapasztalataira, tiszteletben tartja a család kultúráját és etnikai hátterét. A *családközpontú felmérés* segít a családoknak azonosítani erősségeiket, szükségleteiket és a rendelkezésre álló erőforrásaikat. Hozzájárul egy olyan cselekvési terv kidolgozásához, mely segíti a családot a biztonság, az állandóság és a jólét megteremtésében és fenntartásában. A *családközpontú terv* készítése a garanciája annak, hogy minden érintett szükséglete egyaránt fontos és kielégítésre kerül. A *családközpontú esetkezelés* magában foglalja a tervezést, együttműködést és kooperációt más szolgáltatókkal, a társágzatok képviselőivel. A szociális munkás széles körű feladatokat lát el, az alapvető szükségletek kielégítésében való közreműködésen túl segíti a szülői szerepek megerősítését, hozzájárul a gyermek fejlesztéséhez, általában az ún. „életkézszségek” megerősítésében, konfliktus esetén mediál a családtagok között, segít a szupportív kapcsolatok kiépítésében és megerősítésében akár más szülőkkal, vagy a kiterjedt családdal és a helyi közösség tagjaival (Child protection best practices bulletin é. n.: 2).

Szülőség támogatása, mentorálás

A nemzetközi diskurzusban nagy hangsúly helyeződik a szülőség támogatására nemcsak a szolgáltatásnyújtás (családközpontú esetkezelés) folyamatában, hanem akár célzott programok vagy szülői tréningek keretében is. Mint korábban is említettük, a szülőpár mindkét tagjának a bevonása nélkülözhetetlen, az apával és az anyá-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

val való együttes és külön történő beszélgetés is fontos lehet az információk hatékony kezelése érdekében. Az együttes beszélgetéseknek a célja, hogy a szakember a kettejük közötti interakciót is megfigyelheti, amely kihatással van a gyermekkel való kapcsolatukra is. A szülők és a gyermek meghallgatása mellett a családon belüli, különösen a gyermek és a szülei közötti interakciók megfigyelés is fontos, hiszen mind az erősségeket, mind a család és az egyes tagok sebezhetőségét jobban megvilágítja. A megfigyelés alapja lehet, hogy ignorálják-e a családtagok egymást, mennyire figyelnek egymásra, van-e kontaktus közöttük, meghallgatják-e egymást, a szülő próbálja-e folyamatosan kontrollálni a gyermeket vagy hagyja szabadon és függetlenül játszani, túlzó vagy ésszerű elvárásokat támaszt-e a gyermek felé (Crawford 2011). Olsen (1999) szerint a család erősségét alapvetően három központi dimenzió mentén azonosíthatjuk: kohézió, rugalmasság és kommunikáció, ezen túl pedig Trivette et al. (1990) kutatása szerint 12 érték a leginkább a meghatározó (nem minden erős család jellemezhető mind a 12 értékkel): 1) elköteleződés; 2) megbecsülés; 3) idővel való gazdálkodás; 4) céltudatosság; 5) kongruencia; 6) kommunikáció; 7) megfelelő szabályok a családban; 8) különböző alkalmazkodási stratégiák; 9) megfelelő problémakezelés; 10) pozitív hozzáállás; 11) a szükségletek kielégítése, a rendelkezésre álló források rugalmas és adaptív alkalmazása; 12) a külső és belső erőforrások megfelelő arányú használata (idézi: White 2005: 22).

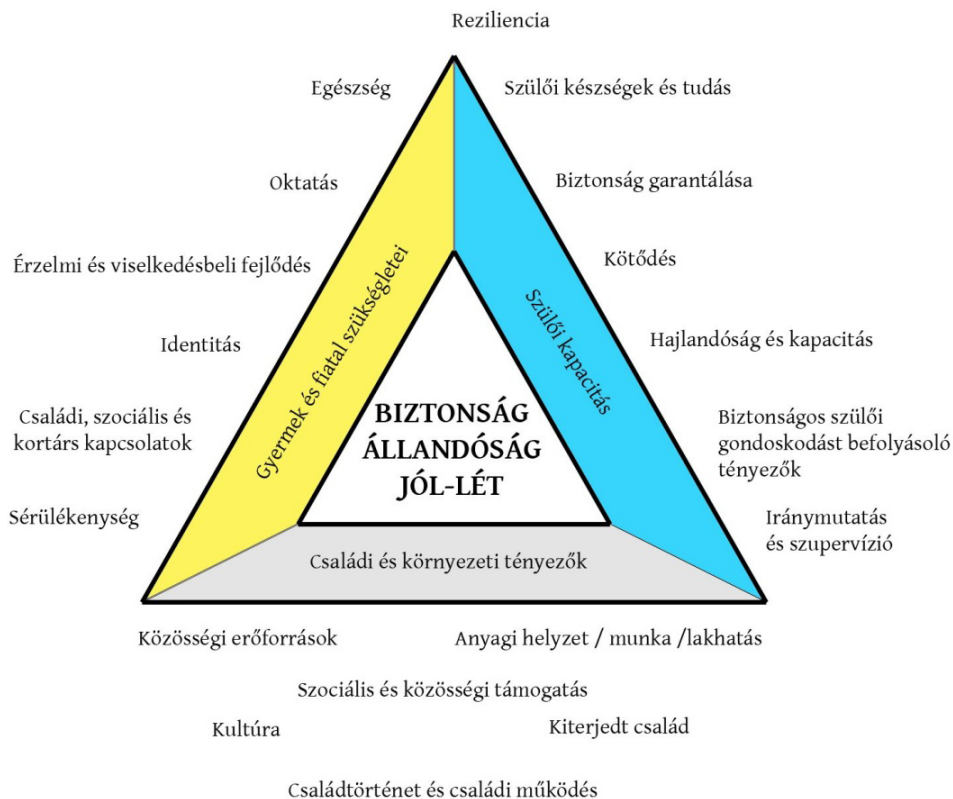
Marcento és szerzőtársai (2010) felhívják a figyelmet arra, hogy a szülői tanácsadás vagy mentorálás akkor tud jól működni, ha az egyéni igényekre is reflektál és intenzív segítséget nyújt. A siker szempontjából nagy szerepe van a mentor személyének, aki elsőként egy cselekvési tervet dolgoz ki közösen a családdal és az esetvitelben részt vevő szociális munkással. Feladata a család segítése az álláskeresésben, a lakhatás megszervezésében, különböző jóléti szolgáltatásokhoz való kapcsolódásban, a mentális egészséget szolgáló támogatások megszervezésében, de a jogi kérdések megoldásában is. A mentor feladata egy egészséges támogató hálózat mobilizálása is. Kroll és Taylor (2009) arra helyezi a hangsúlyt, hogy egy sikeres intervencióhoz mindenképpen megfelelő alapot jelent egy olyan interszektorális fórum, amelyben a szereplők együttesen a családra fókuszálnak, még a gyermekvédelmi beavatkozás szakasza előtt egy az eddiginél sokkal nyitottabb és megfelelő információáramlást biztosító kommunikációra van szükség az esetvitelben érintett összes szereplő vonatkozásában, valamint támogató megoldásokat alkalmazó, de erőteljesebb és direkt módszerekre épülő beavatkozásokra a nehezen megközelíthető, rejtőzködő családok (pl. addikcióval érintett szülők) és gyermekek esetében, különösen a vidéki vagy szegregált területeken.

A gyermekvédelem kontextusában a szülőség megítélésénél, a szülői kapacitások mérlegelésénél figyelembe kel venni, hogy a gyermek biztonságban van-e a családban, szükséges-e a családból való kiemelés, hogyan tervezhető a hazagondozás, illetve amennyiben szakellátásban kell élnie, a kapcsolattartás hogyan erősíthető. Ahogy az 1. számú ábra is mutatja, számos olyan terület van, amely hozzájárul a

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

gyermek és fiatal biztonságérzetéhez, jólétéhez és ahhoz, hogy állandóságot érezzen maga körül (Crawford 2011).

1. ábra. A szülői kapacitások értékelési keretrendszere

Forrás: Crawford: 2011: 24 alapján.

Gyermekközpontú, családra fókuszáló megközelítés érvényesítése

Összességében elmondható, hogy a gyermekek és fiatalok gondozása és védelme a gyakorlatban magában foglalja a kliensek igényeinek kiterjedt felmérését, a különböző programok megtervezését és gyakorlatba való bevezetését, integrálva a fejlesztést célzó, prevencióra épülő vagy terápiás célú tevékenységeket, a tudás és az alkalmazott módszerek fejlesztését, de ide tartozik a gondozással kapcsolatos tevékenységek adminisztrálása, szupervízió ellátása, oktatási és kutatási feladatok, valamint az érdekképviseleti tevékenység biztosítása is. Mindezen komplex tevékenység-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

gek etikus szakmai magatartást követelnek meg a gyermekekkel és családjaikkal együtt dolgozó, vagy velük az esetvitel kapcsán kapcsolatba kerülő szakemberektől. A gyermeki jogok széles körű érvényesítése érdekében az érdekképviselő ellátása kiemelten fontos feladat a gyermekek jól-létéért és védelméért felelős szakemberek munkájában is, ami nem csak a Gyermejkogi Egyezmény pontjainak az ismeretét jelenti, hanem azt is, hogy az egyes intervenciók során azonosítani tudják a gyermekek, fiatalok és családok jogait, fellépnek a rossz bánásmód, kizsákmányolás és az abúzus minden formája ellen, ide értve az intézményi és rendszerszintű abúzust is (Association for Child and Youth Care Practice 2010). Az „*Én világon háromszög*”⁵ (My World Triangle) egyértelműen felhívja a figyelmet arra, hogy ahhoz, hogy a gyermekek és fiatalok biztonságban legyenek, szükségük van arra, hogy megfelelően tudjanak kommunikálni, legyen önbizalmuk, önbecsülésük, biztonságban legyenek a családjukban, legyenek baráti kapcsolataik és képessé váljanak fokozatosan az önállóodásra. Ehhez a velük kapcsolatban álló, értük felelősséget vállaló felnőtteknek egyértelmű iránymutatást kell adniuk, hogy legyen választásuk a gyermekeknek, segíteni kell a napi gondozási feladatokon túl abban is, hogy mindig tudják, hogy mi, mikor és miért történik velük, érezzék a törődést és a biztonságot, valamint ismerjék és értsék a családi háttérüket, a különböző szokásrendszereket. Mindez egy sokszereplős világ, amelyben az egészséges fejlődéshez szükség esetén támogatásokra, a közösségben rejlő erőforrásokra is szükség van a gyermekközpontú, családra fókuszáló megközelítés jegyében. A gyermekközpontú, családra fókuszáló beavatkozásnak az alábbi ismérvei vannak: erősségre épít, részvétel alapú, őszinte és kétirányú kommunikációra épül, minden nemű diszkriminációtól mentes, számba veszi a kulturális különbözőségeket, partneri együttműködés van a gyermek, családja és a támogató szolgáltatásokat nyújtó szervezetek között. Mit jelent ez az erősségekre építő gyakorlat? A szakember azonosítja, hogy a gyermek vagy a család miben, mikor funkcionál megfelelően, milyen személyes erőforrásokkal rendelkeznek, maguk a családtagok mit tartanak erősségnek, ami az együttműködés során kiaknázható. A kommunikáció pozitív és mindenkinek lehetősége van a véleményének a megfogalmazására. A szakember az erősségek láthatóvá tétele érdekében törekszik a strukturális és személyes korlátok feltárására és kezelésére, ehhez azonosítja azokat a kulcsfontosságú embereket, akik támogathatják a gyermeket és a családot, segítve egy pozitív, reális célok köré épülő jövőkép megalkotását (Queensland Government 2013: 4–5). A szolgáltatásfejlesztésnél a szociális munkások lobbitevékenysége is nagyon fontos a szűkös támogatási formák ellenére vagy éppen amiatt, ezért is fontos az eredmények folyamatos közvetítése a döntéshozók felé, hogy világos legyen számukra, hogy milyen szükségletekre képesek reagálni a szolgáltatók és melyek azok a problémák, amelyek megoldására másfajta támogatási formákra vagy megkö-

⁵ <http://www.gov.scot/Topics/People/Young-People/gettingitright/national-practice-model/my-world-triangle> (Utolsó letöltés: 2017.07.27.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

zeltésekre van szükség. A családok elszegényedésének csökkentése, hajléktalanná válásának megelőzése és a gyermekek egészséges fejlődése érdekében a komplex támogatási igénnyel rendelkező családok esetében nagyon fontos a korai és intenzív segítségnyújtás. A gyermekek életésélyeinek növelése az Én világom perspektívából nézve, melyben a család is fontos szereplő, nemcsak finanszírozási kérdés, hanem morális kötelezettség is (Good practice briefing... 2011).

Melléklet

1. táblázat

Támogatási formák és a bevonható szereplők körének mérlegelése – segédlet

<i>Támogatás formája</i>	<i>Szakemberekkel szembeni elvárások</i>	<i>Külső és belső családi vagy közösségi erőforrások, amelyek bevonhatók</i>	<i>Melyik szolgáltatónak szükséges támogatást nyújtani és mikor?</i>
Praktikus támogatás	Alapvető szükségletek kielégítésében való segítségnyújtás		
Érzelmi	Érzelmek kezelésében való segítségnyújtás		
Társas kapcsolatok	Családi, társas és közösségi kapcsolatok kiépítésében való segítségnyújtás		
Professzionális	Célzott támogatás képzett szakember bevonásával		
Tudás és információ	Probléma megoldásban való segítségnyújtás		
Ajánlott	Igénybe vehető speciális támogatások közvetítése		
Anyagi	Pénzügyi támogatásokhoz való hozzáférésben való segítség		
Érdekképviselő	Család érdekeinek képviselője, álláspontjuk képviselője		
Képzés, tréning	Képzési lehetőségek fejajánlása		
Kihívás	A család megtartása a segítségnyújtás folyamatában, a célok és a kívánt változások elérése érdekében		

Forrás: Bromfield et al. 2012: 50 alapján.⁶

⁶ Idézi: Children's Workforce Development Council (2010).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

Irodalom

- Action for Children (2011): *Skills framework for developing effective relationships with vulnerable parents to improve outcomes for children and young people*. Watford: Action for Children.
- Adfam (2011): *A partnership approach*. www.adfam.org.uk
- Association for Child and Youth Care Practice – Child and Youth Care Certification Board (2010): *Competencies for Professional Child and Youth Work Practitioners*. Texas: CYC Certification Board. www.cycCertificationBoard.org
- Better Care Network – The Global Social Service Workforce Alliance (2015): Working Paper – *The role of social service workforce development in care reform*. Washington, DC: IntraHealth International. http://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/The%20Role%20of%20Social%20Service%20Workforce%20Strengthening%20in%20Care%20Reforms_0.pdf (Utolsó letöltés: 2017.07.26.)
- Bromfield, L. – Sutherland, K. – Parker, R. (2012): *Families with multiple and complex needs. Best interests case practice model. Specialist practice resource*. Melbourne: Victorian Government Department of Human Services. http://www.dhs.vic.gov.au/_data/assets/pdf_file/0008/721880/Families-with-multiple-and-complex-needs-specialist-resource.pdf (Utolsó letöltés: 2017.07.17.)
- Burns, C. – Feilberg, F. – Milligan, I. (2010): *A to Z of residential child care*. Glasgow: Scottish Institute for residential Child Care.
- Child protection best practices bulletin (é. n.): *Family Engagement: Maximizing Family Resources & Kinship Connections*. <http://childlaw.unm.edu/docs/BEST-PRACTICES/0709-FamilyEngagmentMaximizingFamilyResourcesAndKinshipConnections.pdf> (utolsó letöltés: 2017.07.26.)
- Child Welfare Information Gateway (2016): *Family Engagement: Partnering With Families to Improve Child Welfare Outcomes*. <https://www.childwelfare.gov/pub-s/f-fam-engagement/> (Utolsó letöltés: 2017.07.24.)
- Crawford, J. (2011) Bringing it together: Assessing parenting capacity in the child protection context. *Social Work Now*, April.: 18–26.
- Easton, C – Featherstone, G. – Poet, H. – Aston, H. – Gee, G. – Durbin, B. (2012): *Supporting families with complex needs: Findings from LARC4 – Report for the Local Authority Research Consortium (LARC)*. (March 2012) Berkshire: National Foundation for Educational Research. www.nfer.ac.uk
- Gilbert, N. – Parton, N. – Skivenes, M. (2011): Changing Patterns of Response and Emerging Orientations. In: Gilbert, N. – Parton, N. – Skivenes, M. (eds.): *Child Pro-*

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

tection Systems – International Trends and Orientations. Oxford: Oxford University Press: 243–258.

Good practice briefing: Working with families with complex needs. Guidance for housing professionals. (September 2011) London: Shelter. https://england.shelter.org.uk/_data/assets/pdf_file/0009/383283/Working_with_families_with_complex_needs.pdf (Utolsó letöltés: 2017.07.27.)

Hampshire County Council (2015): *Working with Families where there is Domestic Violence, Parent Substance Misuse and/or Parent Mental Health Problems. A Rapid Research Review.* December 2015. https://ipc.brookes.ac.uk/publications/pdf/Rapid_Research_Review_relating_to_Toxic_Trio_Families_December_2015-1.pdf (Utolsó letöltés: 2017.07.02.)

Kroll, B. – Taylor, A. (2009): *Interventions for children and families where there is parental drug misuse.* <http://dmri.lshtm.ac.uk/docs/kroll.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.07.26.)

Marcenko, M. – Brown, R. – Peggy, R. – DeVoy, P. R. – Conway, D. (2010): Engaging Parents: Innovative Approaches in Child Welfare. *Protecting Children*, 1: 23–34.

Munro, E. R. (2010): *The Munro Review of Child Protection. Part One: A Systems Analysis.* London: Department for Education. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf (Utolsó letöltés: 2017.07.02.)

Queensland Government (2013): *Engaging with Families – Practice Paper.* July 2013. <https://www.communities.qld.gov.au/resources/childsafety/practice-manual/pp-engaging-with-families.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.07.24.)

Robb, L. (2014): *Resistance, a complex challenge for practice.* Edinburgh: WithScotland

Trocmé, N. (1999): Canadian Child Welfare Multi-Dimensional Outcomes Framework and Incremental Measurement Development Strategy. In: Thompson, J. – Fallon, B. (eds.): *The First Canadian Roundtable on Child Welfare Outcomes – Roundtable Proceedings.* Toronto, Ontario: University of Toronto Press: 30–54. <http://cwrp.ca/sites/default/files/publications/en/RoundtableOutcomes.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.07.24.)

UNICEF – Save the Children (2013): *A better way to protect all children. The theory and practice of child protection system.* Conference report. India, New Delhi. 13-16 November 2012. <http://www.socialserviceworkforce.org/system/files/resource/files/A%20Better%20Way%20to%20Protect%20ALL%20Children-%20The%20theory%20and%20practice%20of%20child%20protection%20systems.pdf> (Utolsó letöltés: 2017.07.24.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Fiatalok és/mint társadalmi problémák

- White, A. (2005): *Assessment of parenting capacity. Literature review*. Asfield: Centre for Parenting & Research. www.community.nsw.gov.au
- Young, S. – McKenzie, M. – Omre, C. – Schjelderup, L. – Walker, S. (2014): Practicing from Theory: Thinking and Knowing to “Do” Child Protection Work. *Social Sciences*, 3: 893–915.